

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ЗНО З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Сертифікаційна робота з історії України містить **60 завдань**. Максимальна кількість балів, яку можна набрати, правильно виконавши всі завдання, – **94**. На виконання сертифікаційної роботи відведено **150 хвилин**.

Форма / опис завдання	Схема нарахування балів
<p>Завдання з вибором однієї правильної відповіді (№ 1–23*, 31–53). Завдання має основу та чотири варіанти відповіді, з яких лише один правильний. Завдання вважають виконаним, якщо учасник зовнішнього незалежного оцінювання вибрав і позначив відповідь у бланку відповідей A.</p>	<p>0 або 1 бал: 1 бал, якщо вказано правильну відповідь; 0 балів, якщо вказано неправильну відповідь, або вказано більше однієї відповіді, або відповіді на завдання не надано.</p>
<p>Завдання на встановлення відповідності («логічні пари») (№ 24–26*, 54–56). Завдання складається з основи та двох стовпчиків інформації, позначених цифрами (ліворуч) і буквами (праворуч). Виконання завдання передбачає встановлення відповідності (утворення «логічних пар») між інформацією, позначеною цифрами та буквами. Завдання вважається виконаним, якщо учасник ЗНО зробив позначки на перетинах рядків (цифри від 1 до 4) і колонок (букви від A до D) у таблиці бланка відповідей A.</p>	<p>0, 1, 2, 3 або 4 бали: 1 бал – за кожен правильно встановлену відповідність («логічну пару»); 0 балів за будь-яку «логічну пару», якщо зроблено більше однієї позначки в рядку та/або колонці; 0 балів за завдання, якщо не вказано жодної правильної відповідності («логічної пари») або відповіді на завдання не надано.</p>
<p>Завдання на встановлення правильної послідовності (№ 27*, 28* і 57, 58). Завдання складається з основи та переліку подій (явищ, фактів, процесів тощо), позначених буквами, які потрібно розташувати в правильній послідовності, де перша подія/дія має відповідати цифрі 1, друга – цифрі 2, третя – цифрі 3, четверта – цифрі 4. Завдання вважається виконаним, якщо учасник ЗНО зробив позначки на перетинах рядків (цифри від 1 до 4) і колонок (букви від A до Г) у таблиці бланка відповідей A.</p>	<p>0, 1, 2 або 3 бали: 3 бали, якщо правильно вказано послідовність усіх подій (явищ, фактів, процесів тощо); 2 бали, якщо правильно вказано першу й останню подію (явище, факт, процес тощо); 1 бал, якщо правильно вказано або першу, або останню подію (явище, факт, процес тощо); 0 балів за будь-яку правильно вказану подію (явище, факт, процес тощо), якщо зроблено більше однієї позначки в рядку та/або колонці; 0 балів за завдання, якщо неправильно вказано першу й останню події (явища, факти, процеси тощо), або відповіді на завдання не надано.</p>

<p>Завдання з вибором трьох правильних відповідей із семи запропонованих варіантів відповіді (№ 29*, 30* і 59, 60). Завдання складається з основи та семи варіантів відповіді, позначених цифрами, серед яких лише три правильні. Завдання вважається виконаним, якщо учасник ЗНО вибрав і записав три відповіді (цифри) у бланку відповідей <i>A</i>.</p>	<p>0, 1, 2 або 3 бали: 1 бал – за кожен правильно вказаний варіант відповіді (цифру) із трьох можливих; 0 балів, якщо не вказано жодного правильного варіанта відповіді (цифри), або один варіант відповіді (цифра) вказано тричі, або відповіді на завдання не надано. Порядок написання цифр значення не має.</p>
---	---

Результат виконання завдань частини 1 буде зараховано (за вибором здобувача) як результат державної підсумкової атестації за освітній рівень повної загальної середньої освіти для учнів (слухачів, студентів) закладів освіти, які в 2019 році завершують здобуття повної загальної середньої освіти. Результат виконання завдань частин 1 і 2 буде використовуватися під час прийому до закладів вищої освіти.

Робота має дві частини:

- Частина 1 «Історія України ХХ – початку ХХІ ст.» містить **30** завдань різних форм. Відповіді на ці завдання треба позначити та записати в бланку відповідей *A*.
- Частина 2 «Історія України від найдавніших часів до кінця ХІХ ст.» містить **30** завдань різних форм. Відповіді на ці завдання треба позначити та записати в бланку відповідей *A*.

Типи завдань сертифікаційної роботи та схеми нарахування балів за виконання завдань

Готуючись до ЗНО з історії України студенти мають спрямувати зусилля на повторення, засвоєння матеріалу згідно навчальної програми дисципліни. Програма зовнішнього незалежного оцінювання з історії України містить вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учасників з цього навчального предмета, а також конкретизує, що повинен знати та вміти випускник навчального закладу в межах визначених тематичних розділів. Також у програмі наведено перелік пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва, список персоналій обов'язкових для розпізнавання абітурієнтами.

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Необхідно почати готуватися за обраними для тестування дисциплінами **вже зараз**.

Форму, метод підготовки кожен обирає для себе сам, але загалом ретельне підготовка займає великий проміжок часу. Якісна підготовка з однієї навчальної дисципліни триває до 2-х годин 2-3 рази на тиждень протягом 5-6 місяців.

2. Тренування у виконанні тестових завдань дає можливість познайомитися з типовими конструкціями тестів, зрозуміти їх структуру. Тренуватися можливо за завданнями минулих років чи за іншими друкованими збірниками, що мають відповіді.

Але хочемо зазначити, що при такій підготовці необхідно самостійно знаходити відповіді на невірні варіанти завдання чи звертатися до когось за поясненнями, також у тестах і відповідях можуть бути друкарські помилки.

3. Дуже важко підготуватися за методикою, зазначеною вище, адже у тестових зошитах зібрані запитання, що охоплюють увесь курс, а не конкретну тему, яку Ви зараз опрацьовуєте.

У таких збірниках кожній окремій темі відводиться одне запитання, у якому не можливо відобразити всі можливі формулювання, усі можливі винятки з тієї чи іншої теми.

4. Читати завдання до кінця! Поспіх не повинен призводити до того, що Ви будете намагатися зрозуміти умову запитання за „першими словами” і добудувати кінцівку у власній уяві.

Це завжди призводить до прикрих помилок у відповідях.

5. Думати тільки про поточне завдання.

6. Розплануйте час виконання тесту таким чином, щоб мати можливість повернутися до складних запитань, які Ви спочатку пропустили.

7. Записатися та пройти пробне тестування, це дасть можливість перевірити свої знання, зрозуміти механізм, морально підготуватися до майбутніх іспитів, отримати досвід самостереження й оптимальної саморегуляції під час тестування.

Тренувальні тестові завдання дозволяють перевірити власні знання історичних фактів, дат, хронологічних меж явищ, сутності історичних подій, уміння аналізувати, оцінювати істинність суджень, конкретизувати їх, установлювати причини, передумови, наслідки подій, явищ.

Зрозуміло, що при підготовці до ЗНО виникає ряд труднощів не тільки в систематизації програмового матеріалу з історії України, а й організаційного характеру.

При підготовці до ЗНО з історії України, звертаю вашу увагу на наступне:

1. Відповідайте на завдання тільки після того, як Ви уважно прочитали та зрозуміли його зміст.
2. Якщо Ви невпевнені у своєму варіанті відповіді, поміркуйте над іншими запропонованими варіантами, спів ставляючи їх зі змістом завдання. Можливо інші історичні знання дозволять виключити неправильні, на Вашу думку, відповіді та допоможуть прийняти остаточне рішення. Використовуйте навіть часткову інформацію на користь Вашого вибору. Оскільки завдання мають чотири варіанти відповіді, то ймовірність вгадати правильну становить 25%. Ця ймовірність зростає, якщо один із варіантів Ви вже без сумнівів виключили як неправильний.

Намагайтеся виконати всі завдання тесту!

1. Звертайте увагу на те, що зміст тесту передбачає наявність підказки змістом одного завдання для іншого.

Як під час підготовки до ЗНО, так і під час проходження тестування Ви часто зустрічатиметеся із різноманітними малюнками, фотографіями, пропагандистськими плакатами різних епох. Важливо пам'ятати, вони є не лише ілюстраціями до завдань. Вони також є самостійними джерелами, які надають необхідну інформацію для виконання тестового завдання. Тому важливо користуватися правильним підходом до їх дослідження та аналізу. Отже, своєрідним алгоритмом (послідовність кроків) аналізу подібних джерел є відповіді на такі запитання:

- Що від Вас вимагається визначити за джерелом (персонаж, подія, рік події, суть, зміст тощо)?
- Які персонажі, предмети, речі, зображені на фото чи плакаті, пов'язані зі змістом самого тестового завдання?
- Чи є на фото чи плакаті якась текстова інформація, що дозволяє виконати завдання?

Відповівши на ці запитання та узагальнивши всі максимально можливі ознаки візуального джерела та інформацію з нього, оберіть один із запропонованих варіантів відповіді на завдання.

Серед інших візуальних джерел, що використовуються у завданнях ЗНО з історії України, є **карикатура**. Історична цінність карикатур полягає в тому, що вони дозволяють отримати уявлення про думки та настрої людей у певний час. Карикатури коротко подають або узагальнюють суть проблеми. Однак, слід пам'ятати, що карикатурист передбачає повну поінформованість про події, явища, людей, яких стосується намальована карикатура. Тому використання карикатури часто потребує володіння додатковими історичними знаннями. Карикатурист є необ'єктивним і відверто не прагне подати різні точки зору, бо висловлює лише свій (або замовника) погляд. За допомогою спеціальних художніх засобів він створює позитивне чи негативне враження, нерідко спираючись на певні стереотипи. Тому слід особливу увагу звертати на правила інтерпретації та аналізу карикатури. Послідовно відповідайте на такі запитання:

1) Чи упізнаєте Ви персонажів, предмети, речі, відображені на карикатурі? 2) Якій події чи якому явищу присвячена карикатура? 3) Яке ставлення до персонажів, позитивне чи негативне, відображає карикатура? 4) Яку оцінку, інтерпретацію персонажів, подій, явищ подає малюнок? 5) Які ідеї та політичні погляди сповідує автор? Як це можна визначити? 6) Що Вам ще відомо з інших джерел про події, пов'язані зі змістом карикатури?

Узагальніть отриману інформацію та оберіть із запропонованих варіантів відповідей той, що суперечить Вашим узагальненням.

Серед візуальних джерел, що використовуються у завданнях ЗНО з історії, Ви зустрінетеся також і з **картосхемами**. Алгоритмом виконання можуть бути наступні кроки.

Перший. Визначаємо та узагальнюємо подану на картосхемі інформацію з позиції поставленого до неї запитання.

Другий. Встановлюємо відповідність отриманої інформації з картосхеми із кожним запропонованим варіантом відповідей.

Аналітичного ставлення до себе потребують завдання тесту на опрацювання **вербальних, текстових джерел**. Це найбільш звичний для Вас вид історичного матеріалу. Як правило, в тестах використовуються уривки (фрагменти) із таких видів текстових джерел: погляд очевидця, свідчення учасника подій, газетне повідомлення, погляд історика-дослідника, офіційний документ. Пам'ятайте, завдання, які супроводжуються вказаними джерелами, як правило, вимагають:

- **атрибуцію самого джерела** (наприклад, «Прочитайте уривок з історичного джерела та укажіть його назву» тощо);
- **атрибуцію подій**, про яку йдеться в джерелі (наприклад, «Про яку подію йдеться в уривку з історичного джерела?» тощо);
- **атрибуцію факту**, про який йдеться в джерелі (наприклад, «Про якого діяча йдеться в уривку з історичного джерела?» тощо).

Алгоритмом виконання завдань на аналіз історичного джерела можуть бути наступні кроки:

- Уважно прочитайте запитання до запропонованого тексту та варіанти відповідей на нього.
- З'ясуйте, що потрібно ідентифікувати: саме джерело, описану у ньому подію чи рік, коли вона відбулася, персонаж тощо.
- У тексті джерела знайдіть слова, висловлювання (ключові слова), які дадуть можливість упізнати предмет ідентифікації. Проаналізуйте їх та узагальніть.
- Оберіть запропонований варіант відповіді, переконавшись що він не суперечить обраним ключовим словам. Зверніть увагу, що як правило, в тексті джерела наведено не одне, а кілька ключових слів- маркерів, що дозволяють чітко визначити предмет ідентифікації.

Рекомендовані література та джерела для підготовки до ЗНО з історії України:

ЗНО 2019 Історія України. Комплексне видання. Авт: Власов В. Вид-во: Літера.

ЗНО 2019 Історія України. Комплексне видання. Панчук І. Вид-во: Підручники і посібники.

Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва. Історія України ЗНО 2019.

Авт: Більчук М.

Історія України ЗНО 2019. Довідник + тести. Повний повторювальний курс.

Авт: Гісем О. Вид-во: Абетка.

ЗНО 2019 Історія України. Довідник в таблицях і схемах. Авт: Земерова Т. Вид-во: Підручники і посібники.

Історія України ЗНО 2019. Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва.

Персоналії + тести. Авт:

Історія України ЗНО 2019. Збірник тестових завдань. Авт: Островський В. Вид-во: Мандрівець.

[ЗНО 2019 Історія України. Збірник тестових завдань для підготовки до зовнішнього незалежного](#)

Історія України ЗНО 2019. Типові тестові завдання. Авт: Власов В. Вид-во: Літера.

онлайн-тести ЗНО - <http://zno.ua/online-testi-zno.html>.

ЗНО НАВЧАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ

<https://drive.google.com/folderview?id=0B01Yer1pfj1BSF9iY1dVcEk5TjQ&usp=sharing>

Історія України. Підручники, посібники, атласи, схеми , таблиці. Для підготовки до ЗНО

<https://drive.google.com/folderview?id=0B01Yer1pfj1BU0duejR2LThzbU0&usp=sharing>

Практичні поради

Порада перша.

Програми ЗНО з історії України змінюються майже щороку. Однак, є маленький секрет: усі тестові завдання стосуються одних і тих самих подій. Адже кількість фактів минулого, винесених у програму, обмежена, а отже може змінюватися лише зміст і форма самих питань, а події залишаються незмінними. Простіше кажучи, це ніби вам постійно демонструють один і той же предмет, але під різним кутом зору і при різному освітленні.

Маленький приклад.

У 1362 році була така собі битва на Синіх водах. Упускаючи непотрібні подробиці – литовці і тодішні предки українців перемогли в ній війська Золотої Орди. А ось скільки питань про цю саму битву у різні роки було задано учням під час тестування:

1) Позначте, унаслідок якої битви українські землі остаточно звільнено від золотоординського панування:

- А битви біля Синіх Вод;*
- Б битви на Чудському озері;*
- В Грюнвальдської битви;*
- Г Куліковської битви.*

2) У результаті якої битви Велике князівство Литовське закріпило за собою Поділля, Київщину, Чернігово-Сіверщину?

- А битва на Синіх водах*
- Б смерть Юрія II Болеслава*
- В Кревська унія*
- Г битва на Ворсклі*

3) Унаслідок якої події відбулися зміни, описані в уривку з історичного джерела?

«Гедимінів син, великий князь Ольгерд... прилучив до своєї держави подільську землю... і відтоді з Поділля вигнано владу татарську. Цей Ольгерд інші руські землі під свою владу взяв, і Київ з-під Федора-князя, ставленика хана, взято і посадив в ньому Володимира, сина свого, і почав над ними володіти...»

- А битви на р. Сині Води (1362 р.)*
- Б Кревської унії (1386 р.)*
- В битви під Грюнвальдом (1410 р.)*
- Г Городельської унії (1413 р.)*

4) Укажіть наслідки битви на річці Сині Води (1362 р.) (3 правильні відповіді).

1 посилення утисків православного населення в межах Великого князівства Литовського

2 ліквідація удільного устрою українських земель у складі Великого князівства Литовського

3 суттєве послаблення політичного впливу в Золотій Орді татарських орд, що кочували на захід від Дніпра

4 ліквідація васальної залежності Галицько-Волинської держави від Золотої Орди

5 значна частина українських земель увійшла до складу Великого князівства Литовського

6 територіальні межі Золотої Орди було відсунуто в пониззя Дністра й Південного Бугу, а на Дніпрі — до порогів

7 укладення польсько-литовської міждинастичної Кревської унії.

Ось бачите? Подія одна й та ж сама, а питання про неї – різні. Це не тому, що упорядники тестів позбавлені фантазії, а тому, повторюю, що кількість історичних подій, охоплених програмою ЗНО, обмежена. І цей факт працює на вашу користь.

Порада друга.

Оскільки тести ЗНО розраховані на середньостатистичного учня загальноосвітнього навчального закладу, а не юного генія-вундеркінда, то й завдання складаються за матеріалами шкільної програми. А де простий учень-не-геній може знайти ці матеріали? Звичайно ж у шкільних підручниках та атласах. Оскільки не завжди є можливість отримати в своє розпорядження повний комплект підручників з історії України з 5 по 11 класи, то раджу користуватися посібниками, що їх повно лежить у книгарнях. Підказую: в хорошому посібнику мають бути, крім друкованого тексту, ще й портрети історичних діячів, історичні карти й ілюстрації. Ну або зовсім простий варіант: озброїтися програмою ЗНО – і Google в допомогу. Умієш зависати у Facebook – умієш і біографію Грушевського знайти, юний друже.

Порада третя.

Переглянувши завдання ЗНО з історії України та порівнявши їх із тими завданнями, що були в минулі роки, виявляється, що приблизно 1/5 а то й 1/4 частина тестів ЗНО-2018 за змістом або майже аналогічні, або цілком, слово в слово, повторюють завдання минулих років. Чому так? Дивися пораду першу. А тепер ось тобі порада третя: не полінуйся знайти в оцих самих інтернетах старі тести і повірити їм. Отак вбиваєш у Google «ЗНО історія України онлайн» - і сидиш втикаєш довгими сумними вечорами замість танчиків і вконтрактів. Тоді є дуже великий шанс, що на справжньому ЗНО в тебе неодмінно виникне почуття дежа в'ю.

Порада четверта.

Великою проблемою сучасної тестуючої молоді є те, що злі дорослі дяді і тьоті не дають проносити на ЗНО шпаргалок, мобілок, часоворотів, самописних пер із Гогвортсу і пильнують, аби ви там не особливо заглядали в зошити одне до одного. Ну що тут поробиш, якщо всі 9 років у школі та II курси в коледжі тільки тим і займався/займалася, що привчав/привчала себе до халяви? Ви не повірите, але вихід є!

Як казав герой австралійського мультика, котрий ішов по телебаченню ще коли школярами були твої тато з мамою: «Используй то, что под рукою – и не ищи себе другое!»

А під рукою в нас що? Правильно! Під рукою в нас – самі завдання ЗНО. Їх у вас вже точно ніхто не відбере)

По-перше, завдання в зошитах розміщуються в хронологічній послідовності. Тобто, спочатку там можуть розміщуватися тести по стародавній історії, а лише потім – по Хмельниччині чи Другій світовій війні. І навпаки: в кінці будуть питання по сучасній Україні, але ніяк не по Київській Русі.

Отже, спочатку – завдання з вибором однієї правильної відповіді, які йдуть у хронологічній послідовності. Потім – завдання іншого характеру, але кожного разу – знову в тій самій послідовності.

По-друге, оскільки кількість історичних подій у нас обмежена (знову і знову повертаємося до поради першої), інколи навіть в одних питаннях можна знайти підказку правильної відповіді для інших питань.

«Ссть лі у вас план, містер Фікс? У мене всігда єсть план!» Отак от.

А тепер від теорії – ближче до практики. І ці поради можуть допомогти вже не лише малим історикам, але й малим математикам і навіть ботанікам (ну, тобто біологам).

Порада п'ята.

Коли працюєш з тестами – не старайся атакувати їх в лоб, як пси-рицарі на тонкій кризі Чудського озера. Діяти треба тонко і виважено – як американська армія під час «Бурі в пустелі». Не старайся робити всі завдання підряд: спочатку роби ті, на які точно знаєш відповідь, а всі інші залишай на потім. Так ти зможеш утримати свою синиці у жмені і не витратиш дорогоцінні хвилини. Інакше застрягнеш на якомусь питанні на півдорозі – і тобі може не вистачити часу навіть на ті завдання, що ти знав.

Коли вже синиця надійно схоплена і схована до кишені – починаємо розбиратися з рештою тестів. Тут уже, як казав син турецького підданого О. Бендер: «З двох зайців вибирають того, що жирніший». А ми ж усі в душі трохи бендерівці, чи не так? Отже, спочатку виконуватимемо ті завдання, що можуть принести нам більше балів. І лише потім починаємо ламати голову над тестами, з якими, скажімо так, є проблеми. Навіть коли у тебе немає жодного уявлення про правильний варіант – в жодному разі не залишай це питання зовсім без відповіді. Пробуй вгадувати. Шанси, згідно теорії ймовірності, в тебе є завжди.

Порада шоста.

Розв'язуючи тести, не поспішай. Вчитуйся в запитання і відповіді уважно, не минаючи «ні титли, ніже тії коми». Інколи можна пропустити одну літеру чи один розділовий знак, щоб не зрозуміти, чого від вас там хочуть та, в результаті, помилитися.

Ось приклад питання, в якому одна-єдина часточка «не» повністю змінює все:

*Програма дій Південного товариства декабристів **не** передбачала*

А повалення самодержавного ладу шляхом військового перевороту.

Б установа конституційної монархії, федеративного устрою держави.

В скасування кріпацтва та наділення селян землею за рахунок державного фонду.

Г ліквідацію станового ладу та встановлення рівності всіх громадян перед законом.

Порада сьома.

Інколи, щоб вирішити завдання, не обов'язково знати правильну відповідь, а достатньо знати неправильну.

Укажіть назви пам'яток оригінальної літературної творчості часів Київської Русі:

- 1) «Слово о полку Ігоревім»;
- 2) Реймське Євангеліє;
- 3) «Ізборник Святослава»;
- 4) «Слово про закон і благодать»;
- 5) «Києво-Печерський патерик»;
- 6) Остромирове Євангеліє;
- 7) «Повість минулих літ».

А 1, 4, 5, 7

Б 2, 3, 5, 7

В 1, 3, 4, 6

Г 2, 4, 6, 7

В даній ситуації, щоб вибрати правильний варіант, достатньо знати, що жодне Євангеліє не відноситься до пам'яток оригінальної літературної творчості часів Київської Русі. Тоді вжух! – і в нас залишається лише послідовність А.

Порада восьма.

Щоб добре здати ЗНО з історії України – інколи недостатньо знань лише з історії України. Якщо ви будете старатися вчити такі предмети, як географія, українська література та художня культура – ваші шанси успішно скласти саме історію зростуть незрівнянно. Тому, що питань, пов'язаних із картами, пам'ятками культури і мистецтва чи діячами культури або мистецтва на ЗНО з історії України завжди більше, ніж достатньо.

Порада дев'ята.

Навіть коли ви вже впоралися з усіма тестовими завданнями – не розслабляйтеся. Кожного року знаходиться повно «щасливчиків», котрі примудряються допускати помилки навіть на даному етапі – коли заповнюють бланк відповідей. Тобто інколи, переносючи ПРАВИЛЬНІ відповіді, роблять це НЕПРАВИЛЬНО. Не робіть так, не потрібно.

Краще всього – роздрукуйте собі дома щось подібне на бланк відповідей. Або візьміть старий бланк з минулих років чи з пробного ЗНО – і потренуйтеся

заздалегідь. Підрахуйте, скільки часу займе у вас ця рутинна, однак потрібна робота в реальній ситуації. Тоді не доведеться робити її з поспіхом і в останній момент.

Порада десята і остання.

У кожного з вас, любі друзі, різний тип пам'яті. Хтось краще запам'ятовує матеріал на слух. Хтось – якщо конспектує матеріал. Комусь легше зберігати у пам'яті картинки. А для когось потужним стимулом послужать татко з мамою, котрі стоять над душею з ременем у лагідних руках. Тому при підготовці до тестування не лінуйтеся імпровізувати: читайте, переписуйте, слухайте аудіокниги та вчителя, дивіться навчальні ролики на ютубі, просіть поради в бувалих людей. Перетворіть свій розум на жорсткий диск, в якому інформація зберігається у певній системі й послідовності (привіт, Шерлоку!). Так ви звузите коло пошуків потрібної вам конкретної відповіді. Старайтеся розвивати логічне мислення і вчіться на власних помилках. А ще краще – на чужих.

Найбільш ефективною схемою у підготовці до тесту стає послідовне вивчення/повторення матеріалу від найдавніших часів у будь-якому вигляді (підручник з історії, посібник, лекції викладача, робота з репетитором) і розв'язування тестів. До того ж, останні стають основним джерелом твоїх знань, адже саме на власних помилках ми вчимося найкраще. Тому в підготовці до ЗНО з історії, чесно кажучи, АБСОЛЮТНО байдуже, який підручник ви оберете. Головне тут - постійно розв'язувати тести з пройдених тем, шукати їх в мережі, бібліотеках, книжкових крамницях, повертатися до них знову і знову.